

INSON RUHIY VA MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDA ABU NASR FAROBIIY ASARLARINING AHAMIYATI

Ziyodov Husniddin Isomiddin o'g'li

Ma'naviyat asoslari (Ijtimoiy- gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi)

1-kurs magistr Gmail: husniddinziyodov2@gmail.com

+998880781188

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk alloma va faylasuf Abu Nasr Farobiy asarlarining inson ma'naviy dunyosini boyitishda, shaxsiy fazilatlarni shakllantirishda, jamiyatdagi o'rin va mas'uliyatni anglashda tutgan o'rni tahlil qilinadi. Farobiy ijodining falsafiy, ijtimoiy va axloqiy jihatlari xususida keng fikr yuritilib, uning asarlari zamonaviy hayotda ham dolzarbligini saqlab qolganligi isbotlanadi. Maqola inson ruhiy olamini yuksaltirishda Farobiy qarashlarining metodologik va pedagogik asoslarini ko'rsatishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Abu Nasr Farobiy, ma'naviyat, ruhiy yuksalish, falsafa, axloq, ta'lim, o'zlikni anglash.

Insoniyat tarixida buyuk allomalar va olimlarning roli beqiyosdir, ular tomonidan yaratilgan ilmiy va falsafiy meros avlodlarga to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi nurli manba bo'lib xizmat qilgan. Shulardan biri – Sharqning buyuk mutafakkiri va faylasufi Abu Nasr Farobiydir. Uning asarlari nafaqat o'rta asrlardagi ilm-fan rivojiga, balki zamonaviy dunyoqarash shakllanishiga ham beqiyos hissa qo'shgan. Farobiy inson ma'naviyatini rivojlantirishda muhim bo'lgan axloqiy tamoyillarni, hayot mazmunini anglashga oid mulohazalarni keltirib, inson ruhiy olami uchun bebaho manba yaratgan.

Abu Nasr Farobiy o'z davrining buyuk faylasufi sifatida nafaqat ilm-fan, balki insonning ichki dunyosini o'rganishga ham katta e'tibor qaratgan. U ma'naviyatni insonning eng oliy va muhim fazilati sifatida talqin qilib, ma'naviy o'sish va intellektual rivojlanishni bir-biri bilan chambarchas bog'liq jarayon deb bilgan. Farobiyning qarashlarida ma'naviyat nafaqat axloqiy tamoyillarni, balki bilishga intilish, adolat va haqiqatni tan olish, go'zallikni qadrlash kabi jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

Farobiy "Fozil odamlar shahri" asarida ma'naviyatni insoniyatning oliy qadriyatlariga erishish yo'lida muhim omil sifatida taqdim etadi. U ideal jamiyatni barpo etish uchun, avvalo, insonning ichki dunyosini boyitish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, har bir inson o'z ma'naviy barkamolligini shakllantirish orqali jamiyat uchun foydali va ma'suliyatli shaxsga aylanadi. Bu jarayon esa faqat ilmiy va axloqiy tamoyillarni uyg'unlashtirish orqaligina amalga oshadi. Farobiy nazarida ma'naviyatning poydevori

axloqdir. U axloqiy fazilatlarni rivojlantirish va ruhiy poklikka erishishni insonning asosiy vazifasi deb bilgan. Axloqni esa nafaqat jamiyat bilan bo‘lgan munosabatlar tizimida, balki insonning o‘z-o‘zi bilan bo‘lgan aloqalarida ham muhim omil deb hisoblagan. Farobiy uchun ma'naviyatni shakllantirishning eng samarali usuli – bu ta'lim va tarbiya jarayonida insonning ichki qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Shu sababli, u ta'limning jamiyat rivojida o‘rnini juda yuqori baholagan va uni insonning ruhiy yuksalishining ajralmas qismi sifatida ko‘rsatgan. U ideal jamiyatni ushbu asari konsepsiyasi orqali tasvirlab, unda axloqiy barkamollik, ilmga intilish va adolatning ustuvorligini ko‘rsatgan. Hozirgi kunda global va lokal muammolarni hal qilishda Farobiyning bu qarashlari jahon hamjamiyati uchun namuna bo‘lib xizmat qilmoqda. Jumladan, uning ijtimoiy adolat haqidagi qarashlari BMTning barqaror rivojlanish maqsadlari, ijtimoiy tenglik va inson huquqlarini ta'minlashga yo‘naltirilgan dasturlari bilan uyg‘un keladi.[1]

Farobiy o‘z qarashlarida ilm va ma'naviyatni ajralmas butunlik sifatida ko‘rgan. U "Ilmlar tasnifi" asarida ilm-fanning inson ma'naviyatini shakllantirishdagi o‘rnini batafsil yoritgan. Unga ko‘ra, bilim olish va haqiqatni anglash jarayonida insonning ma'naviy olami boyiydi va uning axloqiy fazilatlari yuksaladi. Bu jarayon esa insonni chinakam baxt va mukammallikka eltuvchi yo‘l deb ta’riflangan.

Inson ruhiy dunyosining boyligi va ma'naviy yuksalishi, avvalo, uning axloqiy fazilatlari va olgan ta'lim-tarbiyasiga bevosita bog‘liqdir. Abu Nasr Farobiy bu ikki jihatni bir-birini to‘ldiruvchi asosiy omillar sifatida ko‘rsatib, insonning barkamollikka erishishida axloq va ta'limning o‘rni haqida keng qamrovli qarashlar bildirgan.[2]

Farobiy fikricha, axloqiy fazilatlar inson hayotining mazmunini belgilovchi asosiy omil bo‘lib, ular nafaqat shaxsiy baxtga, balki jamiyatdagi barqarorlik va uyg‘unlikka ham xizmat qiladi. Uning qayd etishicha, har bir insonning axloqiy pokligi va ma'naviy yetukligi jamiyat taraqqiyotining poydevoridir. Farobiyga ko‘ra, odamlar jamiyatda o‘zaro uyg‘unlikda yashashlari uchun adolat, halollik, mehr-shafqat va haqiqatni qadrlash kabi tamoyillar asosida tarbiyalanishlari lozim. Shu nuqtayi nazardan, axloq faqat o‘zini tutish qoidalari majmui emas, balki insonning ichki ruhiy olamini shakllantiruvchi asosiy manba hisoblanadi. Axloqiy poklikni rivojlantirish uchun esa ta'lim jarayonining to‘g‘ri tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Farobiy ta'limni insonni chinakam kamolotga eltuvchi vosita deb bilgan. Uning "Ilmlar tasnifi" asarida ilm-fan va tarbiyaning o‘zaro aloqadorligi va insonning ruhiy dunyosiga ta'siri keng tahlil qilingan. Farobiy ta'limni shunchaki bilim berish jarayoni emas, balki insonning axloqiy va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladigan vosita sifatida ta’riflagan. Farobiy ta'lim jarayonida shaxsning ichki fazilatlarini rivojlantirishga katta ahamiyat qaratgan. U fikricha, ta'lim nafaqat bilim olishni, balki insonning axloqiy va ma'naviy rivojlanishini ta’minlashi kerak. Bu jarayonda muallimlar va

jamiyatning barcha qatlamlari faol ishtirok etishi zarur. Chunki faqat ilm va axloqni uyg‘unlashtirish orqali inson chinakam barkamol shaxsga aylanishi mumkin.[3]

Hozirgi kunda globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida insonning ruhiy dunyosiga bo‘lgan e‘tibor ortib bormoqda. Farobiy asarlari zamonaviy pedagogika, psixologiya va falsafada qo‘llanilib, shaxsiy rivojlanish dasturlarida muhim o‘rin egallaydi. Masalan, Farobiyning axloqiy va intellektual tarbiya haqidagi qarashlari hozirgi ta‘lim tizimini isloh qilishda asosiy qoidalar sifatida qabul qilinmoqda. Uning inson va jamiyat munosabatlari haqidagi g‘oyalari bugungi jamiyatda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Abu Nasr Farobiy tomonidan yaratilgan ilmiy va falsafiy meros o‘rta asrlardan buyon nafaqat Sharq, balki butun jahon ilm-fanining rivojlanishiga ulkan hissa qo‘shib kelmoqda. Uning asarlari zamonaviy davrda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolgan bo‘lib, axloq, ma‘naviyat va ta‘lim sohalaridagi qarashlari bugungi kun sharoitida yangi ma‘nolar kasb etmoqda. Farobiy tomonidan taqdim etilgan nazariy tamoyillar bugungi insonni shaxs sifatida rivojlantirish, ta‘lim tizimini takomillashtirish va jamiyatni yanada barkamol qilish yo‘lida muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilmoqda.[4]

Farobiy inson axloqining shakllanishida adolat, halollik, mehr-shafqat va o‘zaro hurmat kabi tamoyillarni muhim omil sifatida ko‘rsatgan. Uning bu qarashlari zamonaviy psixologiya va etika fanlarida alohida e‘tibor bilan o‘rganilmoqda. Bugungi globallashuv jarayonida jamiyatda yuzaga kelayotgan axloqiy inqiroz sharoitida Farobiy falsafasi insonlarning ichki dunyosini tiklash va axloqiy barkamollikni ta‘minlashda metodologik yo‘l ko‘rsatmoqda. Uning axloq haqidagi qarashlari zamonaviy pedagogika va tarbiya dasturlarida, shuningdek, shaxsiy rivojlanish bo‘yicha metodikalar yaratishda qo‘llanilmoqda. Bugungi kunda zamonaviy ta‘lim tizimi uning "Ilmlar tasnifi" asaridagi ilm-fan va ta‘limni tizimlashtirishga oid qarashlardan ilhom olmoqda. Xususan, ta‘limning integrativ yondashuvi, ya‘ni fanlararo aloqalarni o‘rnatish va bilimni inson ruhiy olamini boyitishga yo‘naltirish Farobiy qarashlarining zamonaviy talqinidir. Ta‘limdagi texnologik innovatsiyalar, masalan, onlayn o‘qitish va masofaviy ta‘lim imkoniyatlarini inson axloqiy va intellektual rivojlanishiga xizmat qildirishda Farobiy falsafasidagi prinsiplar dolzarbligini yo‘qotmaydi.

Farobiy insonning ruhiy va axloqiy barkamollikka erishishini bilishga intilish va o‘zligini anglash orqali ta‘minlash mumkinligini ta‘kidlagan. Bu g‘oya zamonaviy psixologiyada, xususan, shaxsni o‘z-o‘zini anglashga yo‘naltiruvchi dasturlarda qo‘llanilmoqda. Stress, xavotir va depressiyaga qarshi kurashda Farobiy falsafasi zamonaviy psixoterapiya yondashuvlari bilan uyg‘unlashmoqda. Zamonaviy texnologiyalar taraqqiyoti axloq va ma‘naviyat sohalariga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Farobiy ilm va ma‘naviyat o‘rtasidagi uzviy aloqani ta‘kidlab, texnologik rivojlanish insonning ma‘naviy qashshoqligiga emas,

balki ruhiy boyishiga xizmat qilishi kerakligini ko‘rsatib bergan. Bugungi kunda bu fikr insoniyatning texnologiyadan to‘g‘ri foydalanishi, masalan, sun‘iy intellekt va raqamli dunyo etikasi sohalarida muhim ahamiyat kasb etmoqda.[5]

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, Farobiy ma'naviyatni inson hayotining markaziy tushunchasi sifatida qabul qilgan va uning rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan asosiy omillarni – ilm, axloq va tarbiyani o‘z asarlarida mukammal tahlil qilgan. Bu qarashlar bugungi zamonda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolgan va insonni har tomonlama rivojlantirish yo‘lidagi muhim manba bo‘lib qolmoqda. Uning falsafiy va axloqiy qarashlari nafaqat o‘rta asr Sharqining madaniy merosi, balki butun dunyo ilm-fan va ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Farobiy merosining mohiyati shundaki, u insonni har tomonlama kamolotga yetaklaydi va hayotiy mas'uliyatni anglashga yordam beradi. Ushbu asarlar orqali inson o‘z ma'naviy dunyosini boyitib, jamiyatga foydali shaxsga aylanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Farobiy qarashlari zamonaviy jamiyat hayotining turli sohalarida o‘z aksini topmoqda. Uning falsafiy tamoyillari ta'lim, axloq, psixologiya va texnologiyalar sohalarida dolzarbligini yo‘qotmay, aksincha, zamon talablariga mos yangi talqin va shakllarda rivojlanmoqda. Farobiy asarlarining bu kabi zamonaviy talqini inson ma'naviy va intellektual yuksalishini ta'minlashda muhim metodologik manba bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. Toshkent: "Sharq", 1993. – 145 b.
2. Abu Nasr Farobiy. Ilmlar tasnifi. Toshkent: "Fan", 1987. – 89 b.
3. Mutalov N. Farobiy va falsafiy tafakkur. Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2004. – 210 b.
4. Usmonov T. Sharq mutafakkirlari merosi. Toshkent: "O‘qituvchi", 2006. – 125 b.
5. G‘afurov A. *Farobiy va zamonaviy ta'lim tizimi*. Toshkent: "Akademnashr", 2021. – 134 b.